

Journal of Social Research in Uzbekistan**SOME ASPECTS OF FOCUSING THE COLLECTION ON THE DEBTOR'S INCOME: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS****Azizbek Olimjonovich Khamidov***independent researcher**Academy of Law Enforcement of the Republic of Uzbekistan**Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: enforcement proceedings, bailiff, consumer basket, minimum consumer expenses, monthly income, guaranteed amount.

Abstract: This article discusses the guarantees of maintaining the debtor's economic situation, his and dependents' normal life in compulsory enforcement relations.

Received: 22.01.24**Accepted:** 24.01.24**Published:** 26.01.24**УНДИРУВНИ ҚАРЗДОР ДАРОМАДЛАРИГА ҚАРАТИШНИНГ АЙРИМ ЖИХАТЛАРИ: ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ****Азизбек Олимжонович Ҳамидов***мустақил изланувчи**Ўзбекистон Республикаси Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси**Тошкент, Ўзбекистон***МАҚОЛА ҲАҚИДА**

Калит сўзлар: ижро иши юритуви, давлат ижрочиси, истеъмол саватчаси, минимал истеъмол харажатлари, ойлик даромад, кафолатланган миқдор.

Аннотация: Ушбу мақолада, мажбурий ижро муносабатларида қарздорнинг иқтисодий аҳволи, унинг ва қарамоғидаги шахсларнинг нормал турмуш кечиришини таъминлаш имконини сақлаш кафолатлари ҳақида сўз юритилган.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОРИЕНТАЦИИ ВЗЫСКАНИЯ НА ДОХОДЫ ДОЛЖНИКА: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ**Азизбек Олимжонович Ҳамидов***независимый исследователь**Академия правоохранительных органов Республики Узбекистан**Ташкент, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: исполнительное производство, государственный исполнитель, потребительская корзина, минимальные потребительские расходы, месячный доход, гарантированная сумма.	Аннотация: В данной статье рассуждается о гарантиях сохранения экономического положения должника, его нормальной жизни и его иждивенцев в отношениях принудительного исполнения.

КИРИШ

Бугунги кунда ижро ишини юритишга оид амалда қонунчилигимизда қарздорнинг ҳуқуқлари тўлиқ ҳимояланган дея олмаймиз. Чунки, миллий қонунчилигимиз қарздорга нисбатан кескин ва қатъий чораларни назарда тутаяди ва бунинг натижасида юқори самарадорликка эришилади. Натижадорлик яхши албатта, бироқ ижро иши юритувида нафақат ундирувчи манфаати, балки қарздорнинг ҳам шахсий ва давлат томонидан қафолатланиши лозим бўлган ҳуқуқларини унутмаслик лозим. Соҳанинг мураккаблиги ҳам шунда бўлиб, бу жараёнда қонуний ва ҳар икки тараф учун манфаатли қарор қабул қилиш муҳим аҳамият касб этади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида мажбурий ижро ҳаракатлари жараёнида қарздордан олиб қўйилиши мумкин бўлмаган мулклар Ҳукумат қарори билан аниқ белгилаб қўйилган. Ушбу қарор билан қарздор ва унинг оиласи нормал турмуш кечириши учун зарур бўлган уй анжомлари ва жиҳозлари, кийимлар ҳамда бошқа буюмлар рўйхати тасдиқланган. Ушбу рўйхат пухта ўйлаб шакллантирилган бўлиб, бундан ўн икки йил илгари, яъни фуқароларнинг иқтисодий ва ижтимоий ҳаёт тарзи бугунги кунгидан сезиларли даражада фарқ қилган пайтда тузилган бўлишига қармай бугунги кунда ҳам самарали фойдаланиб келинаётганини таъкидлашимиз лозим. Бироқ, ундирувни қарздорнинг иш ҳақи ва бошқа даромадларига қаратиш механизми бироз мунозарали деб ҳисоблаймиз. Бугунги кундаги амалиёт қарздорнинг иш ҳақи ва унга тенглаштирилган бошқа даромадларидан мажбурий ушлаб қолинаётган миқдор (%) юзасидан қарздорлар ёки уларнинг қарамоғидаги шахслардан кўплаб эътирозлар бўлаётганини кўрсатмоқда. Ушбу фикримизни тадқиқотимиз давомида давлат ижрочилари ўтказган сўровномамиз натижалари тасдиқлайди.

Хусусан, сўровномамизда иштирок этган давлат ижрочиларининг қарийб 64 фоизи ундирув қарздорнинг иш ҳақи ва унга тенглаштирилган бошқа даромадларига қаратилган ҳолларда ушлаб қолинаётган миқдор (%) юзасидан қарздор ёки унинг қарамоғида бўлган бошқа шахсларнинг эътирози бўлганини маълум қилган.

Қонунга кўра ижро ҳужжатлари бўйича қарздорга ҳар ойда тўланадиган иш ҳақи ва унга тенглаштирилган тўловларнинг кўпи билан эллик фоизи ушлаб қолиниши мумкин. Бир неча ижро ҳужжатлари бўйича ундирув иш ҳақи ва унга тенглаштирилган тўловларга

қаратилганда, ходимда иш ҳақининг эллик фоизи сақланиши лозим. Ушбу қоида аслида инсоннинг нормал турмуш кечириши учун минимал эҳтиёжини таъминлашни назарда тутди. Лекин, Ўзбекистонда инсоннинг нормал турмуш кечириши учун минимал ҳаражатларнинг ўзи ҳанузгача узил кесил тасдиқланмаган.

Кўплаб ривожланган мамлакатлар АҚШ, Германия ва Россия, Белорусия ҳамда собиқ совет иттифоқининг бошқа бир неча мамлакатларида ҳам “прожиточный минимум” ва “потребительская корзина” тушунчалари мавжуд бўлиб, улар бўйича аниқ миқдорлар белгилаб қўйилган. Бу давлатларда ҳар қандай турдаги иқтисодий ва молиявий муносабатлар ушбу стандартлар инобатга олинган ҳолда амалга оширилади.

Ўзбекистонда ҳам «Тирикчилик учун зарур энг кам миқдор» ва «Истеъмол саватчаси» тушунчаларини ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш 2018 йилдан эътиборан асосий вазифалардан бири сифатида кун тартибда турибди.

Истеъмол савати - муайян вақт (ой, йил) да истеъмол этиладиган маҳсулотлар тури ва тўпламининг оила ёки жон бошига ҳисобланган миқдори.

Ҳукумат расмийлари истеъмол саватчаси ва яшаш даражаси минимумини ҳисоблаб, эълон қилиш учун ҳеч қандай муаммо йўқлиги, 2020 йил давомида яшаш минимуми ва минимал истеъмол саватчасига оид рақамлар эълон қилинишини маълум қилган бўлсада, бунга амалда эришилмади. Иқтисодиёт соҳасининг мутахассислари бунга бир неча омилларни, жумладан бюджет ҳаражатларига қўшимча юк бўлиши мумкинлигини ҳам инкор қилмайди. Чунки, Ўзбекистонда 13 миллион одам меҳнат қилаётган бўлса, улардан 4,5 миллионга яқини солиқ тўлайди. Қолганларнинг даромади ҳақида расмий ҳисоб йўқ. Давлат бюджетининг асосий манбаларидан бири солиқ эканлиги эса барчага маълум.

Эҳтимол, иқтисодий муносабатларда фуқароларнинг нормал ҳаёт кечириши учун энг кам миқдор эътиборга олинмаётганлиги уларнинг қарз муносабатларига кириб қолишларига сабаб бўлаётгандир?

2019 йилдан эътиборан амалиётга татбиқ этилган “меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори” тушунчаси бу борада қўйилган йирик қадам эканини эътироф этишимиз лозим албатта. 2023 йилнинг 1 декабридан эътиборан Ўзбекистонда меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори — ойига 1 050 000 сўмни ташкил этмоқда.

Бунга қадар, яъни 2022 йилнинг 1 июнидан 2023 йилнинг 1 майига қадар Ўзбекистонда меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори — ойига 920 000, ўтган йилнинг 1 майдан 1 декабрига қадар эса — ойига 980 000 сўмни ташкил этиб келган. Бироқ, ижро ҳаракатлари давомида қарздор иш ҳақининг 50 фоизига ундирувнинг қаратилиши унинг турмуш тарзини оғирлаштиради, қолаверса коммунал ва бошқа мажбурий ижтимоий тўловларни ўз вақтида тўлаб боришини қийинлаштиради. Бунинг оқибатида эса яна янги қарздорликлар келиб

чиқиши ва шахс “банкротлик” ҳолатига келиб қолиши мумкин. Ушбу сумма ижро иши бўйича қарздор сифатида иштирок этаётган шахснинг нормал турмуш тарзини кафолатлай оладими? Буни куйидаги мисол ёрдамида таҳлил қилишимиз мумкин.

Айтайлик, ижро иши бўйича қарздор сифатида иштирок этаётган шахснинг ойлик маоши 1 050 минг сўми ташкил этади. Мажбурий ижро ҳаракатлари давомида ундирув ушбу сумманинг 50%ига қаратиладиган бўлса, қарздор 525 минг сўм билан бир ой давомида кун кечиришга мажбур бўлади. Ушбу суммага у нафақат оиласи, балки ёлғиз ўзи ҳам кун кечириш олимаслигини тасаввур қилиш қийин эмас. Кун кечиришдан ташқари, коммунал ва бошқа ижтимоий тўловлар ҳам мажбурий бўлиб, уларнинг ўз вақтида тўланмаслиги унинг иқтисодий ночор аҳволга олиб келиб қўяди ва бу эса ижро органига айнан шу шахснинг ўзидан яна янги қарз ундириш тўғрисидаги ижро ҳужжатлари келиб тушишига сабаб бўлади.

Давлатимиз раҳбарининг 2024 йил 3 январдаги ПФ–1-сонли Фармони билан меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг ярми даромадларнинг кафолатланган энг кам миқдори экани белгиланди. Яъни, ушбу миқдор фуқароларнинг қарздорликлари бўйича пул маблағларини ундиришда қўлланиши, ижро ҳужжатлари юзасидан қарздорлик бўйича пул маблағларини фуқаронинг банк ҳисобварақларидан, жумладан банк карталаридан меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг ярмидан ортиқ маблағларни ушлаб қолиш (ҳисобдан чиқариш) тақиқланди. Яъни, мазкур ҳужжат билан мажбурий ундирувлар меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдorigа тенг 1 050 000 сўм маош оладиган қарздорнинг ойлигининг 525 минг сўмига қаратилишига йўл қўйилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Статистика агентлигининг маълумотига кўра 2023 йил учун ҳисобланган минимал истеъмол харажатлари бир ойда киши бошига 568 минг сўми ташкил қилган. Ушбу таҳлил мазкур агентлик томонидан 2023 йилнинг 13 июль куни эълон қилинганига, меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори эса ўтган йилнинг 1 декабрида ўзгарганига, Давлат статистика қўмитаси эса 2024 йил учун ҳисобланган минимал истеъмол харжатлари қиймати 621 минг сўми ташкил этишини эълон қилганига эътибор қаратадиган бўлсак, қарздорнинг минимал эҳтиёжлари давлат томонидан тўлақонли кафолатланган дея олмаймиз.

Баён этилган расмий статистик маълумотлар ҳамда қонунчилигимизда назарда тутилган қарздор маблағларининг ундириш қаратилиши мумкин бўлмаган – кафолатланган миқдори ўзаро мувофиқ келмайди. Шундай экан, фикримизча, юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, ижро ишини юритишда қарздорнинг ҳам кафолатланган ҳуқуқларини, у ҳам бошқа шахслар қатори жамиятнинг тенг ҳуқуқли аъзоси эканини унутмаслик лозим. Зеро, ўзининг ва оиласининг кун кечириши учун минимал шароитга эга бўлмаган шахс ўзи истаган тақдирда ҳам ҳеч қачон бошқа бировнинг олдидаги қарздорлигини сўндира олмайди.

Бу борада ҳам Швеция тажрибасини эътиборни тортади. Бу мамлакат инсон ҳуқуқларининг кафолати ва ижтимоий ҳаёт даражаси бўйича дунёнинг етакчи мамлакатларидан биридир. Ушбу мамлакат амалиётига кўра, давлат органларига ҳар йилнинг декабрь ойида кейинги йилда ҳаражат қилиниши мумкин бўлган маблағлар тўғрисидаги маълумот Ҳукумат томонидан юборилади. Ушбу маълумот асосида шахснинг нормал ҳаёт кечириши учун (бир йил) давомида сарфлаши мумкин бўлган маблағлари ҳисобланади. Бунда, ҳисоб-китоблар бир кун, бир ҳафта, икки ҳафта ва бир ой кесимида ёлғиз шахслар, оилали (турмуш ўртоғи ёки унга тенглаштирилган шахслар), календарь йили давомида 6 ёшга тўладиган вояга етмаганлар ҳамда 7 ёш ва ундан катта фарзандларнинг ҳар бири учун алоҳида кўзда тутилади. Мазкур ҳисоб-китоблар билан исталган шахс Ижро органининг расмий веб сайти орқали танишиши мумкин.

ХУЛОСА

Мажбурий ижро ҳаракатлари жараёнида ундирув фақатгина қарздорнинг ойлик даромадларининг мазкур ҳаражатлардан ортган қисмигагина қаратилиши мумкин. Яъни, ушбу қоидага ундирувни қарздорнинг иш ҳақиға қаратиш, банк ҳисоб рақамидаги пул маблағларидан мажбурий тартибда олиб қолиш каби ижро ҳаракатларида қатъий риоя этилиши талаб этилади.

Тўғри, бундай тартиб ижро ҳужжатларининг талаби тўлиқ бажарилишига ва қарздорлик сўзсиз ундириб олинисига салбий таъсир кўрсатиши, оқибатда ундирув самарадорлиги юқори бўлмаслиги ҳам мумкин. Жумладан, Кронфогден фаолиятининг самарадорлик кўрсаткичи 2023 йилда атиги 14% ни ташкил этган ҳолос, бу эса Бюро фаолиятининг самарадорлиги (*сони бўйича 37%, суммаси бўйича 25%*) билан қиёслаганда нисбатан паст кўрсаткичдек кўринади. Лекин, бу амалиётдан кўзланган асосий мақсад, муайян турдаги ижро ҳужжати бўйича ижро органи томонидан мажбурий ижро ҳаракатлари оқибатида қарздорнинг иқтисодий аҳволини янада оғирлаштиришнинг олдини олишдир. Яъни, бу ҳолатда қарздорнинг иқтисодий аҳволи оғирлашиши ҳамда яна бошқа муносабатларда ҳам қарздор бўлиб қолишининг олди олинади. Мисол учун, солиқ қарзлари, коммунал тўловлар ва ҳ.к.

Бу каби амалиётлар ўзининг социологик хусусиятига кўра, ижро иши юритувида нафақат ундирувчининг балки қарздорнинг ҳам ҳуқуқларини кафолатлайди. Бироқ, мазкур муносабатлар бир-бирини инкор этиб, манфаатлар тўқнашувидан иборат бўлган мураккаб жараёндир. Шунга кўра, бу тажрибани мамлакатимизда ҳуқуқшунослик, иқтисодиёт ва ижтимоий соҳада фаолият юритаётган олимлар ҳамда катта тажрибага эга бўлган амалиётчилар билан ҳамкорликда чуқур ўрганиш, натижаларига кўра эса миллий қонунчилигимизга ушбу амалиётни татбиқ қилиш мақсадга мувофиқ бўлади деган фикрдамиз.

Бунда, қарздордан пул маблағларини ундириш бўйича ундирув қаратилиши мумкин

бўлмаган – кафолатланган миқдорни аниқлашда жавобгарнинг ёлғиз ёки оилали (турмуш ўртоғи ёки унга тенглаштирилган шахслар) экани, қарамоғидаги 7 ёшга тўладиган ва ундан катта фарзандларнинг ҳар бири учун зарур бўлган маблағларни инобатга олиш мақсадга мувофиқ бўлади деб ҳисоблаймиз.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 14.04.2009 йилдаги “Қарздор ва унинг оиласининг нормал турмуш кечириши учун зарур бўлган, ижро ҳужжатлари бўйича ундирув қаратилиши мумкин бўлмаган уй анжомлари ва жиҳозлари, кийимлар ҳамда бошқа буюмлар рўйхатини тасдиқлаш тўғрисида”ги 110-сонли қарори. <http://lex.uz/uz/docs/1470263> Кириш санаси 19.01.2024 йил
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 22.01.2018 йилдаги “2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегиясини «Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили»да амалга оширишга оид Давлат дастури тўғрисида”ги ПФ–5308-сонли Фармони. <https://lex.uz/docs/3516847> Кириш санаси 19.01.2024 йил
3. https://uz.wikipedia.org/wiki/Iste%CA%BCmol_savati
4. <https://kun.uz/news/2020/01/27/2020-yil-davomida-istemol-savatchasi-va-yashash-darajasi-minimumi-elon-qilinadi-jamshid-qochqorov>
5. <https://kun.uz/news/2020/11/09/ozbekistonda-istemol-savatchasi-nega-qabul-qilinmayaptii>
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 17.11.2023 йилдаги “Иш ҳақи, пенсиялар ва нафақалар миқдорини ошириш тўғрисида»ги ПФ–196-сонли Фармони. <http://lex.uz/uz/docs/6665682> Кириш санаси 19.01.2024 йил
7. <https://my.gov.uz/uz/mrzp> Кириш санаси 19.01.2024 йил
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 03.01.2024 йилдаги “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тизимини ислоҳ этиш ва соҳани рақамлаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ–1-сонли Фармони. <http://lex.uz/uz/docs/6723273> Кириш санаси 21.01.2024 йил
9. <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/41599-minimal-iste-mol-xarajatlari-qiymati-to-g-risida> Кириш санаси 19.01.2024 йил
10. <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/49764-aholining-umumiy-daromadlari-2023-yil-yanvar-dekabrr> Кириш санаси 22.01.2024 йил
11. <https://kronofogden.se/Foreskrifter.html>
12. Мажбурий ижро бюросининг 2024 йил 15 январдаги 10.3/42-24-сонли хатига илова қилинган статистик маълумотлар